

**РИМСЬКИЙ СТАТУТ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК ЧАСТИНА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ****ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AS PART
OF THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF UKRAINE****Кучер І.О., адвокат, аспірант***Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

У статті досліджено питання, пов'язані із визначенням місця Римського статуту Міжнародного кримінального суду у кримінальному процесуальному законодавстві України, зокрема для регулювання співробітництва з Міжнародним кримінальним судом.

З моменту підписання Україною цього договору, його ратифікація не здійснена дотепер, а відтак Римський статут не розглядався як частина українського законодавства, натомість Україна двічі визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на підставі п. 3 ст. 12 Римського статуту. Після початку повномасштабної агресії з боку російської федерації, у травні 2022 року КПК України доповнено розділом IX-2, яким визначено особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом та який містить численні відсилання до Римського статуту для визначення процесуальної форми такого співробітництва.

Низка норм цього розділу КПК України містить посилання на положення Римського статуту як на підстави для окремих форм взаємодії та порядок такої взаємодії.

За ч. 2 ст. 1, а також за ч. 1 ст. 9 КПК України міжнародний договір може бути частиною кримінального процесуального законодавства України лише у разі надання Верховною Радою України згоди на його обов'язковість, тому Римський статут не може регулювати кримінальні процесуальні відносини співробітництва з Міжнародним кримінальним судом за відсутності його ратифікації, що узгоджується з вимогою засади законності кримінального провадження.

Підсумовано, що ратифікація Римського статуту є єдиним шляхом його включення до системи джерел кримінального процесуального законодавства, що слугуватиме утвердженню верховенства права, забезпечить належну комунікацію України із Міжнародним кримінальним судом та сприятиме притягненню до відповідальності осіб за скоєні під час збройної агресії проти України злочини за міжнародним правом (міжнародні злочини).

Ключові слова: Кримінальне процесуальне законодавство, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, Міжнародний кримінальний суд та Україна.

This article focuses on issues related to the determination of the place of the Rome Statute of the International Criminal Court in the criminal procedure legislation of Ukraine, particularly to regulate cooperation with the International Criminal Court.

Since Ukraine signed this treaty, it has not been ratified so far, and therefore the Rome Statute was not considered as part of Ukrainian legislation, but Ukraine twice recognized the jurisdiction of the International Criminal Court on the basis of paragraph 3 of Art. 12 of the Rome Statute. After the beginning of full-scale aggression by the Russian Federation, in May 2022 the Criminal Procedure Code of Ukraine was supplemented with a section IX-2, which defines the features of cooperation with the International Criminal Court and contains numerous references to the Rome Statute to determine the procedural form of such cooperation.

A number of norms of this section of the Criminal Procedure Code of Ukraine contain references to the provisions of the Rome Statute as grounds for certain forms of cooperation and the procedure for such cooperation.

Under Part 2 of Art. 1, as well as under Part 1 of Art. 9 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, an international treaty may be part of the criminal procedural legislation of Ukraine only after its ratification by the Verkhovna Rada of Ukraine, therefore, the Rome Statute cannot regulate the criminal procedural relations of cooperation with the International Criminal Court without its ratification, which is consistent with the principle of the legality of criminal proceedings.

I claim that the ratification of the Rome Statute is the only way to include it in the system of sources of criminal procedural legislation, which will serve to establish the rule of law, ensure proper communication of Ukraine with the International Criminal Court and will help bring to justice those guilty for crimes committed during the armed aggression against Ukraine under international law (international crimes).

Key words: Criminal procedural legislation, The Rome Statute, International Criminal Court, cooperation with the International Criminal Court, International Criminal Court and Ukraine.

Вступ – актуальність теми. Підписання Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС МКС або Статут) у 1998 році та набрання ним чинності у 2002 році дало старт роботі першого постійного міжнародного кримінального судового органу. Преамбулою РС МКС задекларовано амбітну мету Міжнародного кримінального суду (далі – МКС або Суд) як постійного і незалежного міжнародного суду, пов'язаного із системою Організації Об'єднаних Націй, здійснювати «... юрисдикцію стосовно найбільш тяжких злочинів, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства» [1].

Після підписання Україною РС МКС згода на обов'язковість цього міжнародного договору Верховною Радою України не надавалась, у тому числі через висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року [2] про те, що РС МКС не відповідає Конституції України, в частині, що стосується визначення МКС таким, що доповнює національні органи кримінальної юстиції.

Проте після початку агресії з боку російської федерації набуло актуальності питання забезпечення належної вза-

ємодії уповноважених органів України з МКС через необхідність притягнення до відповідальності осіб за вчинені міжнародні злочини. Україна, відповідно до ст. 12 (3) РС МКС, двічі визнала юрисдикцію МКС щодо передбачуваних злочинів за РС МКС, що вчинені на її території: за заявою Верховної Ради України до МКС від 25 лютого 2014 року № 790-VII та за постановою Верховної Ради України від 4 лютого 2015 року № 145-VIII [3; 4]. Отже, Україна погодилася на юрисдикцію МКС щодо вчинених на її території ймовірних злочинів за РС МКС, починаючи з 21 листопада 2013 року. Після початку повномасштабного збройного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року – вакуум правової регламентації співробітництва з МКС в національному законодавстві України набув загрозливого значення. 2 березня 2022 року прокурор МКС оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні на підставі отриманих звернень від держав-учасниць [5]. Станом на 23 липня 2024 року Палатою досудового провадження II МКС видано вже шість ордерів на арешт осіб з-поміж посадових осіб держави-агресора [6]; з вересня

2023 року у місті Києві розпочав роботу польовий офіс МКС [7].

Початок розслідування Офісом Прокурора МКС та збору доказів про міжнародні злочини стали поштовхом до унормування процедури співробітництва з МКС Законом № 2236-IX від 03.05.2022 [8], яким КПК України доповнено розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Ряд статей цього розділу – зокрема статті 617–619 КПК України, містять відсилання до РС МКС, як на джерело, що поряд з КПК визначає коло випадків, коли направляються прохання про співробітництво, а також порядок взаємодії між МКС та Україною, та ін.

Такий підхід законодавця викликав серед науковців дискусію про значення РС МКС в правовій системі України, зокрема, чи слід Статут розглядати одним із джерел кримінального процесуального законодавства? [9; 10; 11; 12].

Наведене свідчить про нагальність питань, пов'язаних із теоретичним обґрунтуванням можливості застосування положень РС МКС у кримінальній процесуальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Значення РС МКС як регулятора відносин в національній правовій системі у вітчизняній правовій науці аналізувалося насамперед у дослідженнях з ратифікації та імплементації РС МКС, зокрема М. Гнатюк, В. Гутника, В. Зуєва, Н. Камінської, С. Присяжнюк, О. Сенаторової, Т. Сироїд, Є. Щербань та ін. Увага до цього питання загострилася через зміни до КПК України – у контексті співробітництва України з МКС, зокрема у дослідженнях І. Глобюк, О. Дроздова, К. Задой, О. Зуєва, О. Кучера, А. Матковського, В. Навроцької, М. Пашковського, А. Підгородинської, М. Смирнова й ін.

Проте питання про те, чи є РС МКС джерелом кримінального процесуального законодавства залишається відкритим.

Мета статті. Дослідження ролі РС МКС у регулюванні кримінальних процесуальних правовідносин в Україні, зокрема, що виникають під час співробітництва центральних чи компетентних органів з МКС, а також визначення Статуту як частини національного кримінального процесуального законодавства.

Вклад основного матеріалу. Аналіз норм розділу IX-2 КПК України дозволяє зробити припущення, що законодавець, відсилаючи в окремих нормах Кодексу до РС МКС, включив РС МКС до числа джерел кримінального процесуального законодавства.

Так, розділ IX-2 Кодексу містить такі формулювання: «... прохання ... можуть направлятися відповідно до [РС МКС]» (абз. 1 ч. 1 ст. 617); «у випадках, передбачених цим Кодексом та [РС МКС], компетентний орган може... звернутися до [МКС] із запитом...» (абз. 2 ч. 1 ст. 617); «співробітництво ... здійснюється у порядку, визначеному цим Кодексом та [РС МКС]» (ч. 2 ст. 617); «терміни, що вживаються в цьому розділі, якщо вони не визначені цим Кодексом, використовуються в значеннях, наведених у [РС МКС]» (ч. 4 ст. 617); «Офіс Генерального прокурора відповідно до [РС МКС] і цього Кодексу... розглядає прохання...» (ч. 2 ст. 618); «консультації можуть проводитися в інших випадках, передбачених цим розділом або [РС МКС]» (ч. 2 ст. 619); «Прохання МКС ... виконуються ... з урахуванням особливостей, визначених статтею 562 цього Кодексу та [РС МКС]» та ін. [12, с. 598].

Низка норм містить посилання на положення РС МКС як на підстави для окремих форм взаємодії та порядок такої взаємодії (до прикладу, ч. 1 та ч. 2 ст. 617, ч. 2 ст. 619, ч. 1 ст. 621 КПК тощо); окремі норми відсилають до термінології, що застосовується у РС МКС (як-от ч. 4 ст. 617 КПК); певні норми взагалі відсилають до положень Статуту як до акту, яким визначено повноваження та обов'язки Офісу Генерального прокурора (як-от ч. 2 ст. 618 КПК).

Загальним для наведених норм є те, що законодавець де-факто визнав РС МКС одним з джерел кримінального процесуального законодавства, зробивши відсилання до цього міжнародного договору, з чого постають питання про можливість та правомірність застосування названих норм у відриві від нератифікованого РС МКС.

У зв'язку з цим, І. Глобюк зробила висновок про те, що КПК України містить посилання на РС МКС, які є бланкетними нормами [12, с. 616].

Задля пошуку відповідей на згадані питання доцільно звернути увагу на принципи, яким підпорядковується міжнародне співробітництво України, визнання джерелами національного законодавства та застосування міжнародних договорів у кримінальному провадженні, а також окреслити потенційні наслідки застосування РС МКС під час здійснення кримінального провадження, зокрема під час співробітництва України з МКС.

Процесуальній взаємодії під час здійснення заходів щодо міжнародної правової допомоги притаманна підпорядкованість низці принципів. На думку Р. Баранніка, одним з таких принципів є «обумовленість порядку, меж і форм міжнародного співробітництва нормами міжнародного договору», що реалізується через те, що «співробітництво здійснюється винятково в тих напрямках, порядку і формах, які визначені міжнародним договором, що є джерелом права, а при його відсутності – національним правовим актом, що регламентує діяльність державних органів України у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» [12, с. 15].

Водночас норми міжнародного кримінального процесуального права формулюють загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Натомість реалізація кожного окремого доручення або прохання в рамках такого співробітництва повинна забезпечуватися згідно з положеннями національного законодавства. На думку автора, «саме таким чином Україна має змогу виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, дотримуючись вимог національного законодавства» [12, с. 15].

При цьому Р. Бараннік зауважує, що «принципи національного законодавства виступають основою діяльності державних органів України щодо здійснення міжнародного правового співробітництва під час кримінального провадження, а також, у тому ж числі, запиту та надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Принципи національного законодавства України, діючи у цій сфері, доповнюють закріплені у міжнародних договорах принципи співробітництва держав і разом з ними створюють єдину систему принципів, яка є основоположною базою здійснення діяльності з виконання завдань щодо боротьби зі злочинністю і реалізації мети правового співробітництва» [12, с. 17].

Разом з тим співробітництво з МКС, як і міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, є додатковим кримінальним провадженням, забезпечувальним щодо основного провадження (кримінального провадження в Україні або в МКС) [14, с. 281–282; 15, с. 293].

Відтак загальні засади кримінального провадження, визначені кримінальним процесуальним законом, розповсюджуються й на правовідносини, що виникають під час співробітництва із МКС.

В силу п. 2 ч. 1 ст. 7 КПК України законність є однією з загальних засад кримінального провадження, яка за положеннями ч. 1 ст. 9 КПК України полягає у тому, що під час кримінального провадження суд, слідчий, суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Відтак міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях загалом, та співробітництво із МКС зокрема, мають підпорядковуватися цій засаді кримінального провадження.

За наведеного, процесуальна діяльність під час здійснення такого співробітництва має відповідати завданням кримінального провадження, серед яких за ст. 2 КПК України визначено, з-поміж іншого, необхідність забезпечення, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

За позицією В. Михайленко, «застосування належної правової процедури у кримінальному провадженні охоплює не лише процес, як діяльність, а й матеріальну основу – закон, що має базуватися на природно-правовій концепції прав людини з чіткими та обґрунтованими умовами їх обмеження». Авторка зазначає, що «застосування належної правової процедури для виконання завдань кримінального провадження виступає перешкодою свавілля і зловживань учасниками, що здійснюють кримінальне провадження» [16, с. 9].

На думку Ю. Циганюк, «належною є процедура, яка відповідає чинним правовим нормам ..., – чинній системі кримінального процесуального законодавства, передбаченого ст. 1 КПК України». За змістом така правова процедура, за слухними зауваженнями авторки, «не повинна порушувати права та свободи особи; суперечити інтересам суспільства і держави; в її межах не повинен застосовуватися необґрунтований процесуальний примус; у ній не повинно бути підстав для скасування або зміни процесуального рішення» [18, с. 217].

При цьому В. Михайленко наголошує, що «належна правова процедура у кримінальному провадженні – це комплексна категорія, яка має безпосередній зв'язок з засадами кримінального провадження і концепцією верховенства права». При цьому сам механізм застосування належної правової процедури охоплює «якісне законодавство з вичерпним переліком випадків обмеження прав людини та чіткими умовами таких обмежень; компетентнісну складову – діяльність суб'єктів процесуальної діяльності, яка має відповідати нормам кримінального процесуального кодексу» [16, с. 3, 12].

Необхідність забезпечення належної правової процедури розповсюджується і на процесуальну діяльність зі співробітництва з МКС, у тому числі на безпосередні процесуальні дії в рамках виконання прохань Суду, особливо в контексті чіткого і недвозначного визначення підстав для проведення процесуальних дій, повноважень суб'єктів таких процесуальних правовідносин.

Вбачається, що стан амбівалентності, у якому натепер перебуває РС МКС щодо кримінального процесуального законодавства, як мінімум не повною мірою забезпечує відповідність порядку співробітництва із МКС критеріям належної правової процедури, напрацьованих доктриною.

Положеннями ч. 1 ст. 9 Конституції України визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (схоже положення міститься в ч. 2 ст. 1 КПК України щодо кримінального процесуального законодавства). Згідно з ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Частиною другою ст. 19 Конституції України визначено вичерпний перелік джерел права, що можуть встановлювати повноваження органів державної влади та спосіб їх реалізації. До таких джерел належать лише Конституція та закони України.

З цього випливає, як зауважувала О. Шило, що «будь-які повноваження органів державної влади чи способи їх реалізації, що встановлені міжнародним договором, не ратифікованим парламентом, є нікчемними в силу їх неконституційності». Зауважується, що «оскільки Конституція України знає термін «міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» то відсутні підстави стверджувати, що в обсяг поняття «законами України» у частині другій ст. 19 включено й міжнародні договори, згода на обов'язковість яких не надана Верховною Радою України» [18, с. 93].

Водночас згідно з пунктом «б» ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» ратифікації підлягають міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини й громадянина.

Відповідно до пункту «а» ч. 1 ст. 13 Закону України «Про міжнародні договори України» рішення про приєднання України до міжнародних договорів або про їх прийняття щодо договорів, які потребують ратифікації, приймаються у формі закону України про приєднання до міжнародного договору або закону України про прийняття міжнародного договору, невіддільною частиною яких є текст міжнародного договору.

У межах кримінального провадження насамперед застосовуються як джерел права саме міжнародні договори, що очевидно стосуються прав, свобод та обов'язків людини. А тому якщо відповідні договори не є ратифікованими, то вони не можуть бути застосовані у кримінальному провадженні [18, с. 96].

Отже, положення, що містяться у міжнародному договорі, стають нормами та частиною національного законодавства лише після їх ратифікації.

При цьому, ані Конституція, ані загальні засади КПК України не містять жодних згадок про міжнародні договори, що не потребують згоди парламенту для укладення, а відтак не встановлено належності таких договорів до законодавства України.

Тому «ані міжнародні договори України, що не потребують надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість, ані міжнародні договори в усній формі чи звичаєве міжнародне право, ні «м'яке» міжнародне право чи будь-які інші необов'язкові міжнародні угоди, чи домовленості не є складовими кримінального процесуального законодавства України і, як наслідок, жодним чином не можуть визначати порядок кримінального провадження на території України» [18, с. 91].

З наведеного можна сформулювати питання, чи став РС МКС частиною кримінального процесуального законодавства та чи можуть застосовуватись положення Статуту?

Очевидно, що РС МКС як міжнародний договір, яким, серед іншого, врегульовано порядок кримінального переслідування і застосування примусу, безпосередньо стосується прав, свобод та обов'язків людини. М. Смирнов зауважив, що «мова йде саме про порядок взаємодії МКС з національними правоохоронними та судовими органами України у питаннях здійснення розслідування, судового розгляду та виконання рішень МКС». Тому, на думку дослідника, «ні про яку «ратифікацію» за допомогою КПК в цьому випадку не йдеться. Скоріш за все, поява у КПК відповідного розділу пов'язана з тим, що ст. 12 РС МКС передбачає, що держава, яка визнає юрисдикцію, співпрацює із МКС без будь-яких затримок або винятків відповідно до ч. 9 РС МКС. Крім того, Угода про асоціацію між Україною та ЄС покладає на Україну зобов'язання не тільки ратифікувати Римський статут, а ще співпрацювати з МКС» [11, с. 398–399].

Як слушно зауважено О. Дроздовим, О. Дроздовою, М. Карпенком та В. Зуєвим, навіть нині встановлений порядок процесуальної взаємодії із МКС, здійснений шляхом включення до КПК України Розділу ІХ-2, в окремих положеннях вже суперечить РС МКС [10, с. 490].

За таких обставин розглядаючи питання взаємодії з МКС з позиції центрального або компетентного органу України – безпосереднього виконавця прохань МКС про співробітництво, є підстави стверджувати, що РС МКС навіть включенням до норм розділу IX-2 КПК України посилань на цей міжнародний договір не стає частиною кримінального процесуального законодавства, а отже правомірність прямого застосування норм, що містяться у РС МКС у кримінальній процесуальній діяльності за чинним у державі правовим регулюванням сумнівною, а таке застосування не може вважатись таким, що відповідає принципу законності кримінального провадження.

З тексту окремих норм розділу IX-2 КПК України (як-от ч. 2 ст. 617, ч. 2 ст. 618 КПК) вбачається, що їх застосування можливе лише після ратифікації РС МКС, яким власне й визначено підстави, обсяг та межі взаємодії держав із МКС. Інакше відсилання у нормах закону до міжнародного договору, що наразі не є для України обов'язковим, є такою, що фактично перетворює ці норми на незастосовні.

З цього також вбачається, що ані визнання українським парламентом юрисдикції МКС, ані відсилання у нормах КПК України на положення РС МКС не є його ратифікацією. Саме по собі визнання юрисдикції МКС у порядку, передбаченому п. 3 ст. 12 РС МКС, не породжує для держави наслідків, повністю тотожних ратифікації по суті.

З огляду на наведені вище твердження щодо застосування ратифікованих міжнародних договорів під час міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях постає логічне питання: «Чи існують інші шляхи застосування положень Статуту та: «Взаємодії з МКС без ратифікації РС МКС?»».

Одним з таких шляхів, на думку В. Чжу, можна розглядати потенційні ситуації передання провадження до МКС Радою Безпеки ООН відповідно до ст. 13 (b) Статуту, з огляду на загальні засади міжнародного права (беручи до уваги повноваження Ради Безпеки ООН, а також положення ст. 1, яка є спільною для Женевських конвенцій 1949 року), й за таких умов є підстави для твердження, що за своєю природою співпраця з МКС у такому разі є обов'язковою. Як приклад приводиться резолюція Ради Безпеки ООН № 1593 від 31.03.2005 стосовно ситуації в Дарфурі [19], яка стала першою, коли Рада Безпеки ООН запустила в дію механізм розслідування МКС за ст. 13 (b) Статуту. Судан не був учасником РС МКС і висловив заперечення проти цієї резолюції Ради Безпеки ООН, проте як держава-член ООН зобов'язаний підкоритись положенням Статуту ООН та виконати резолюцію Ради Безпеки, здійснюючи співробітництво з МКС [20, с. 91–92].

Однак для проваджень щодо злочинів, вчинених під час збройної агресії російської федерації в Україні, цей приклад є нерелевантним – відсутня відповідна резолюція РБ ООН, держава-агресор як постійний член РБ ООН заблокувала б подібну ініціативу, користуючись правом вето.

Здійснюючи пошук інших можливих шляхів здійснення співробітництва із МКС з дотриманням загальних засад кримінального провадження та положень міжнародного гуманітарного права, К. Задоя звернув увагу, що «ані загальні засади кримінального провадження, про які йде мова у ч. 6 ст. 9 КПК України, ані положення Женевських конвенцій не можна назвати належними правовими підставами для співробітництва України з МКС або принаймні підставами для повноцінного співробітництва в тому обсязі, який передбачає частина 9 РС МКС». Причиною цього, на думку дослідника, «є несумісність міжнародного співробітництва на зазначених вище підставах із зобов'язаннями України за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року з урахуванням практики тлумачення цього договору Європейським судом з прав людини. Зокрема, мова йде про випадки, коли міжнародне співробітництво передбачає обмеження певних прав особи» [21, с. 30].

Таким чином виникають обґрунтовані питання про відповідність принципу законності кримінального провадження процесуальних дій, вчинюваних вітчизняними компетентними органами в рамках форм взаємодії, визначених РС МКС, у першу чергу у контексті застосування міжнародного договору, що не є частиною законодавства України.

Передусім це стосується процесуальних дій, під час яких обмежуються або під час яких здійснюється втручання у права і свободи людини.

Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 629 КПК України, на прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт до особи застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до шістдесяти діб (тимчасовий арешт).

Положеннями п. 2 ч. 9 названої статті КПК України передбачено, що за результатами розгляду відповідного клопотання прокурора слідчий суддя постановляє ухвалу про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, у разі коли особа повідомить про те, що питання про її винуватість у вчиненні діяння, якого стосується прохання МКС, вже було вирішено іншим судом або особою було виправдано за таке діяння іншим судом. У такому разі слідчий суддя в одноденний строк повідомляє про це центральний орган України для проведення консультацій з МКС.

Відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 183 КПК України, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як, серед іншого, до особи, стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX-2 КПК України.

При цьому, відповідно до положень абзацу дев'ятого ч. 4 ст. 183 КПК України, розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до статей 629–631 КПК України.

Ст. 29 Конституції України визначено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Однак вбачається, що законодавець передбачив можливість застосування безальтернативного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до осіб, стосовно яких надійшло відповідне прохання МКС.

До слова, такі обмеження фактично ставлять осіб, стосовно яких застосовуватиметься тримання під вартою на прохання МКС, у нерівне становище як з іншими підозрюваними або обвинуваченими, так і з особами, стосовно яких застосовується, до прикладу, екстрадиційний арешт: положення ст. 585 КПК України передбачають альтернативні запобіжні заходи.

Разом з тим, оцінюючи сумісність з вимогами ст. 5(1)(f) КЗПЛ можливого арешту особи на прохання МКС у рамках процедури її передачі у розпорядження вказаного Суду, який би ґрунтувався на ч. 6 ст. 9 КПК або положеннях Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, К. Задоя зазначив, що «не можна проігнорувати підхід ЄСПЛ, згідно з яким правові підстави для втручання держави у здійснення особою свого права на свободу та особисту недоторканість повинні відповідати певним стандартам якості, а саме – відповідати принципу правової визначеності, тобто мати такий зміст, що дозволяв би особі передбачати правові наслідки, які можуть для неї настати» [21, с. 31].

З цього погляду К. Задоя зауважив, що складно вважати потенційне здійснення Україною арешту особи на прохання МКС сумісним із вимогами ст. 5(1)(f) КЗПЛ: «потенційне посилання на положення Женевських кон-

венції не буде задовольняти вимоги принципу правової визначеності, адже вказані положення допускають можливість видачі особи іншій стороні цих договорів, до числа яких не належить МКС» [21, с. 32].

Натомість загальні засади кримінального провадження, передусім засада законності, не передбачають можливості застосування під час кримінального провадження, особливо щодо обмеження прав осіб, положень нератифікованого міжнародного договору, що не є частиною кримінального процесуального законодавства, себто не на підставах, встановлених законом.

Відтак, з позиції національного законодавства, застосування обмежень свободи особи на підставі прохання МКС про передачу такої особи може розглядатись як незаконне затримання та позбавлення волі особи.

Наведене, своєю чергою, гіпотетично може призвести не лише до притягнення правозастосувачів до відповідальності за дії та рішення, що не відповідають засадам кримінального провадження, а й вплинути на репутацію України як правової держави та, з-поміж іншого, на результати оцінки виконання Україною статті 8 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Звісно, Україна демонструє готовність до максимального тісного співробітництва з усіма суб'єктами міжнародного права задля притягнення осіб, які вчинили міжнародні злочини, до відповідальності й забезпечення справедливого судового розгляду.

Водночас відповідні правові процедури, особливо пов'язані із застосуванням з боку держави заходів примусу, мають бути придатними до застосування, зрозумілими та точними, що не дозволяють двоякого тлумачення, а також забезпечувати передбачуваність ситуацій та правовідносин [22].

Вітчизняні науковці неодноразово висловлювали позицію щодо можливих шляхів належного врегулювання співробітництва з МКС, зокрема щодо ратифікації РС МКС та імплементації його положень.

Слушною є думка О. Кучера, що «визнання юрисдикції МКС ad hoc, безумовно, є чималим кроком вперед у вищевказаному контексті, проте дана дія не впливає на необхідність ратифікації Україною РС МКС найближчим часом» [23, с. 181].

М. Смирнов зауважує, що «позиція України з питання ратифікації РС МКС виглядає доволі непослідовною та суперечливою, тому що з одного боку ми підписали РС МКС ще у 2000 році та запрошуємо МКС розслідувати злочини, скоєні країною-агресором в Україні, а з іншого ми самі не ратифікуємо РС МКС та не визнаємо його юрисдикцію, окрім спеціальної юрисдикції МКС через ст. 12 (3) РС МКС» [11, с. 399].

Дослідивши досвід імплементації РС МКС в національне законодавство європейських держав, С. Присяжнюк висувала, що «на сьогодні існує три найпоширеніші способи ратифікації РС МКС державами, серед яких внесення змін до основних законів, розробка спеціального закону, який би вносив зміни у всі національні акти з метою гармонізації законодавства з нормами Римського статуту, та комплексне внесення змін і в основний закон, і в чинне законодавство» [24, с. 444].

Є. Щербань та Н. Камінська зазначають, що оптимальний спосіб імплементації РС МКС (яка має передувати ратифікації) – «внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, серед яких Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, що супроводжуються прийняттям спеціального законодавства про співпрацю з МКС – Законом України «Про співпрацю із Міжнародним кримінальним судом» [25, с. 141].

Підтримуючи наведені позиції дослідників вбачаю, що підлягає подальшому осягненню масштаб змін до чинного законодавства, у першу чергу кримінального процесуального, внесення яких потребуватиме належна гармонізація із положеннями РС МКС.

Водночас ключовим, на наш погляд, залишається ратифікація цього міжнародного договору: без надання згоди парламентом на обов'язковість РС МКС, для якої наразі наявні усі правові умови, не є можливою повноцінна та відповідна як загальним засадам кримінального провадження, так і визначеним РС МКС же умовам співпраці з Судом.

За наведеного включення до КПК України розділу IX-2 виглядає як маскування проблеми відсутності ратифікації РС МКС, що не призводить до появи належного механізму взаємодії з Судом, потенційно породжує низку неузгодженостей у правозастосуванні та може привести до негативних наслідків, у тому числі репутаційних, що виходять за межі конкретних кейсів співробітництва України з МКС.

Висновки. Аналіз окремих норм розділу IX-2 КПК України свідчить, що законодавець фактично включив РС МКС до числа регуляторів кримінальних процесуальних правовідносин. Проте через положення ст. 9 Конституції України, ст. 1 та ч. 1 ст. 9 КПК України, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», Статут не може вважатись міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Саме по собі визнання юрисдикції МКС у порядку статті 12 РС МКС, здійснене парламентом 25 лютого 2014 року та 4 лютого 2015 року, не породжує для держави наслідків, що є по суті повністю тотожними ратифікації. Отже, ані визнання українським парламентом юрисдикції МКС, ані відсилання у нормах КПК України на положення РС МКС не є його ратифікацією.

Натомість загальні засади кримінального провадження, передусім засада законності, не передбачають застосування під час здійснення заходів, пов'язаних з обмеженням прав особи, положень нератифікованого міжнародного договору (що не є частиною кримінального процесуального законодавства).

Тому навіть шляхом включення до норм розділу IX-2 КПК України відсилань на РС МКС, цей міжнародний договір не став частиною кримінального процесуального законодавства, а пряме застосування у кримінальній процесуальній діяльності норм, що містяться у РС МКС, не може вважатись таким, що відповідає принципу законності кримінального провадження.

Пошук шляхів належного врегулювання взаємодії України із МКС продовжує перебувати у полі зору науковців, однак найдоцільнішим шляхом до розв'язання наведеної проблеми є належна ратифікація РС МКС та повноцінна імплементація його положень у вітчизняне законодавство. Тим паче, що за положеннями ч. 6 ст. 124 Конституції України, що набрала чинності ще 30.06.2019, Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених РС МКС. Обґрунтовані сподівання та оптимізм щодо належного розв'язання цього питання надає те, що ситуація із РС МКС перебуває у полі зору Президента України та Генерального прокурора та актуалізується [26].

Наведене повністю кореспондує задекларованому у положеннях ч. 6 ст. 124 Конституції України наміру, а також обов'язку, взятому Україною на підставі ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Для подальших кроків у цьому напрямку може бути використано досвід держав-членів ЄС, до прикладу досвід Польщі [24]. Ратифікація та належна імплементація РС МКС сприятиме подальшому приведенню порядку взаємодії України з МКС у визначений міжнародною спільнотою фарватер верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.07.2024).
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 29.07.2024).
3. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (дата звернення: 29.07.2024).
4. Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 29.07.2024).
5. Резолюція Європейського парламенту від 19 травня 2022 року про боротьбу з безкарністю за воєнні злочини в Україні (2022/2655 (RSP)). URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/250818/0117_T_Resolution%20fight%20against%20impunity.pdf (дата звернення: 29.07.2024).
6. У Києві розпочав роботу польовий офіс Міжнародного кримінального суду. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/u-kijevi-rozposav-robotu-polyovii-ofis-miznarodnogo-kriminalnogo-sudu> (дата звернення: 29.07.2024).
7. Situation in Ukraine ICC-01/22. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/Ukraine> (дата звернення: 29.07.2024).
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 29.07.2024).
9. Пашковський М. І. Проблемні питання регламентації в КПК України співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали Круглого столу, м. Львів, 23 верес. 2022 р. Львів, 2022. С. 205–210.
10. Дроздов О.М., Дроздова О.В., Карпенко М.О., Зуев О.В. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 484–492. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/110> (дата звернення: 29.07.2024).
11. Смирнов М.І. Особливості співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом в контексті військової агресії росії проти України. *ІПраво і суспільство*. 2023. № 1. С. 395–402. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.56> (дата звернення: 29.07.2024).
12. Глювюк І., Завтур В. Кримінальне провадження в Україні в режимі воєнного стану. The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War. Kraków, 2023. С. 517–633. URL: <https://doi.org/10.12797/9788381388887.06> (дата звернення: 29.07.2024).
13. Баранник Р.В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 11–18. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Barannik.pdf (дата звернення: 29.07.2024).
14. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 415 с.
15. Пашковський М.І. Тема 36 Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Кримінальний процес: підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Глювюк та ін / ред.: А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов. Львів, 2022. С. 286–307.
16. Михайленко В.В. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2020. Серія «Право», №1(21). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20mvvzkr.pdf> (дата звернення: 29.07.2024).
17. Циганюк Ю.В. «Належна правова процедура» як системна правова категорія вітчизняного кримінального процесу. Порівняльно аналітичне право. 2014. №3. С. 217–219. URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/server/api/core/bitstreams/392e6236-e742-4c6d-88ad-f4e45710405d/content> (дата звернення: 29.07.2024).
18. Шило О.Г., Новожилов В.С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 89–98. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Shulo_Novojilov.pdf (дата звернення: 29.07.2024).
19. United Nations Security Council Resolution 1593 (2005). Official Document System – UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/292/73/pdf/n0529273.pdf?token=THPo59EHR3fkpmuHM9&fe=true> (дата звернення: 29.07.2024).
20. Wenqi Z. On co-operation by states not party to the International Criminal Court. *International Review of the Red Cross*. 2006. Т. 88, № 861. С. 87–110. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_861_5.pdf (дата звернення: 29.07.2024).
21. Задоя К.П. Зміцнення співробітництва між Україною та Міжнародним кримінальним судом: національний вимір. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 27–34. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2017_Zadoya.pdf (дата звернення: 29.07.2024).
22. Доповідь про правовладдя 04.04.2011. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 29.07.2024).
23. Кучер О. Б. Україна та Міжнародний кримінальний суд: еволюція та розвиток взаємовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 27 (3). С. 179–181. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/73621/1/УКРАЇНА%20ТА%20МІЖНАРОДНИЙ%20КРИМІНАЛЬНИЙ%20СУД.pdf> (дата звернення: 29.07.2024).
24. Присяжнюк С. Ю. Імплементация положень Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду в національне законодавство європейських держав. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 443–447. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.77> (дата звернення: 29.07.2024).
25. Щербань Є. В., Камінська Н. В. Деякі питання імплементції Римського статуту про Міжнародний кримінальний суд. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. №2 (115). С. 138–143. URL: <https://doi.org/10.33270/01201152.138> (дата звернення: 29.07.2024).
26. В Офісі Президента відбулася міжвідомча нарада щодо ратифікації Римського статуту – Офіційне інтернет-представництво Президента України. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/v-ofisi-prezidenta-vidbulasya-mizhvidomcha-narada-shodo-ratifikacii-rimського-статуту> (дата звернення: 29.07.2024).